

"מחילה"

חלק א: הבסיס

בעל הטורים:

שמות א כא יט : ונקה - ג' במסורה, ונקה המכה, ונקה האיש מעוון (במדבר ה' ל"א), מי שלח ידו במשיח ה' ונקה (שמואל א' כ"ו ט'). ג' מוחלין להם על כל עונותיהם, חולה שנתרפא, חתן ומלך, אם יקום והתהלך בחוץ, כגון שנתרפא ונקה מעונותיו...

רמב"ם:

לשון הרמב"ם פ"ב מהל' תשובה ה"י וכה, ח סי' תר"ו ס"ק כז, כח, לד. האיש אשר מבקשים ממנו מחילה, ימחול בלב שלם ולא יהא אכזרי, כי אין זה ממדת ישראל לנטור טינה, אלא ממדת עשו שעליו נאמר 'ועברתו שמרה נצח', וכן הוא אומר על הגבעונים שלא מחלו למשפחת שאול 'והגבעונים לא מבני ישראל המה'. אבל דרכן של זרע ישראל הוא להיות קשה לכעוס ונוח לרצות. וכשהחוטא מבקש ממנו למחול, ימחול בלב שלם ובנפש חפצה, ואפילו הצר לו הרבה, ולא יקום ולא יטור, ולהפך, כשיתבקש למחול לא רק שימחל אלא אף יתפלל על המבקש לטובה"

תלמוד בבלי:

ברכות ה א : תני תנא קמיה דרבי יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר את בניו, מוחלין לו על כל עונותיו... תנא ליה ההוא סבא משום רבי שמעון בן יוחאי אתיא עון עון, כתיב הכא בחסד ואמת יכופר עון, וכתיב התם ומשלם עון אבות אל חזק בניהם.

שם יב ב, וראה שם עוד : ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש מוחלין לו על כל עונותיו, שנאמר למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך בכפרי לך לכל אשר עשית נאם ה' אלקים...

שם לב א : אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שתפסו משה להקב"ה כאדם שהוא תופס את חבריו בבגדו, ואמר לפניו רבוננו של עולם, אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם.

שבת ל א : דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב עשה עמי אות לטובה, ויראו שונאי ויבושו, אמר דוד לפני הקב"ה, רבוננו של עולם, מחול לי על אותו עוון, אמר לו מחול לך...

שם קיט ב : אמר רבי יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו, קורין לו גזר דינו, שנאמר בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה', מאי טעמא בפרוע פרעות, משום דברכו ה'. רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן אפילו יש בו שמץ של עבודה זרה מוחלין לו, כתיב הכא בפרוע פרעות, וכתיב התם כי פרוע הוא.

יומא פו ב, וראה שם עוד. : תניא היה רבי מאיר אומר, גדולה תשובה, שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו, שנאמר ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו, מהם לא נאמר, אלא ממנו... תניא רבי יוסי בר יהודה אומר, אדם עובר עבירה פעם ראשונה מוחלין לו, שניה מוחלין לו, שלישית מוחלין לו, רביעית אין מוחלין לו, שנאמר כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו...

שם פח א : תני תנא קמיה דרב נחמן הרואה קרי ביום הכפורים עונותיו מחולין לו, והתניא עונותיו סדורין לו, מאי סדורין, סדורין להמחל.

ראש השנה יז ב : אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה, אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם... מיתבי, השב בינתים מוחלין לו, לא שב בינתים אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין מוחלין לו, לא קשיא, הא ביחיד הא בצבור...

תענית ז ב : אמר רבי תנחום בר חנילאי אין הגשמים יורדים אלא אם כן נמחלו עונותיהם של ישראל, שנאמר רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה...

שם כז ב : ...אמר לו כבר תיקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עונותיהם.

נדרים מא א : אמר רב יהודה אמר שמואל אי הואי התם אמרי להו דידי עדיפא מדידכו, שנאמר לא יחל, אמר רבי אלכסנדרי אמר רבי חייא בר אבא אין החולה עומד מחליו עד שמוחלין לו על כל עונותיו, שנאמר הסולח לכל עוונותי הרופא לכל תחלואיכי...

בבא קמא צב א : אף על פי שהוא נותן לו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו, שנאמר ועתה השב אשת וגו', ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך וגו'... תנו רבנן כל אלו שאמרו דמי בושתו, אבל צערו, אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו, שנאמר השב אשת האיש כי נביא הוא וגו'...

סנהדרין יד א : ...כיון דשמעה להא דאמר רבי אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עונותיו, אמצוי ליה נפשיה...

תלמוד ירושלמי:

בבא קמא לו ב : רב אמר אדם שסרה לחבירו וביקש ממנו ולא קיבלו, יעשה שורת בני אדם ויפייסנו, דכתיב ישור על אנשים וגו', ואם עשה כן מה כתיב תמן, פדה נפשו מעבור בשחת וגו', אמר רבי ייסה הדא דתימר שלא הוציא עליו שם רע, אבל הוציא לו שם רע אין לו מחילה עולמית.

חלק ב: פרשנים / מדרשים

שמות לא א : אם כסף תלוה את עמי, הדא הוא דכתיב טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט, אין בריה שאינה חייבת לאלקים, אלא שהוא חנון ורחום ומוחל על כל הראשונים, שנאמר (תהלים ע"ט) אל תזכר לנו עונות ראשונים... כך אדון העולם הבריות חוטאין לפניו, והוא מסתכל שאין עושין תשובה, והוא מניח להם ראשון ראשון, וכשהם שבים באין להזכיר החוב שעושה ראשונה, והוא אומר להם אל תזכרו ראשונות...

ויקרא ג ג : יעזוב רשע דרכו וגו', אמר רבי ביבי בר אביי כיצד אדם צריך להתוודות ערב יום הכפורים, צריך לומר מודה אני כל רע שעשיתי לפניך בדרך רע הייתי עומד, וכל מה שעשיתי עוד לא אעשה כמותו, יהי רצון מלפניך ה' אלקי שתמחול לי על כל חטאתי...

קהלת ט ג : רבי מונא דשאב ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי פתר קרייה בראש השנה וביום הכפורים, משל למדינה שהיתה חייבת ליפסין למלך, שלח המלך גבאי טימיון לגבותה, ברחוק י' מילין יצאו גדולי המדינה וקלסוהו והתיר להם שלישי, ברחוק ה' מילין יצאו הבינונים וקלסוהו, והתיר להם שלישי, כשקרב יצאו לקראתו אנשים ונשים וטף וקלסוהו, ומחל להם את הכל, אמר לון מה דאזל אזל, מן הכא ולהלן הוא חושבנא. כך ערב ראש השנה גדולי הדור מתענין, הקב"ה מתיר להם שלישי מעונותיהם... וביום הכפורים מתענין כולן, והקב"ה מתיר להם עוד שלישי מעונותיהן, עד שמתענין אנשים ונשים וטף מוחל להם הקב"ה את הכל, אומר מה דאזל אזל, מן הכא ולהלן חושבנא...

ילקוט שמעוני:

בראשית פרק מט קנח : ...אמר לפניו קין גדול עוני מנשא, לא יהא עוני גדול מששים רבוא שהן עתידין להכעיס לפניך במדבר, וכיון שאומרים לפניך נושא עון מיד אתה מוחל להם, שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדברייך, באותה שעה אמר הקב"ה אם איני מוחל מיד, אני נועל דלת בפני בעל תשובה, מיד מחל לו הקב"ה מחצה...

שמות פרק טו, רנד, וראה שם עוד : ויסע משה את ישראל, אמר רבי סימון לא כל הרוצה לומר שירה אומר שירה, אלא כל מי שנעשה לו נס ואומר שירה, בידוע שמוחלין לו על כל עונותיו ונעשה בריה חדשה, ישראל כשנעשה להם נס ואמרו שירה, נמחלו להן עונותיהן, שנאמר ויסע משה את ישראל, שהסיען מעונותיהן...

שם פו, תתלה : ורב חסד לכל קוראיך, רבי אלעזר ורבי יוסי בר חנינא, רבי אלעזר אומר מכף מעוינת, עונות מכאן וזכיות מכאן, מה הקב"ה עושה, חוטף אחת מן החובות ומטה אותו לכף זכות, שנאמר מי א-ל כמוך נושא עון.

חובת הלבבות:

שער ז התשובה, פרק ה : ...אבל תנאי בקשת המחילה כמו כן חמשה, אחד מהם התודות בעונותיו, ושירבו בעיניו ובלבו, כמו שנאמר, (ישעיה נ"ט) כי רבו פשעינו נגדך, והשני שיזכור אותם תמיד וישימם לנגדו ונוכח פניו, כמו שכתוב, (תהלים נ"א) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד, והשלישי שיתענה

ביום ויתפלל בלילה עת שלבו פנוי, ואין לו טירדה בעסקי העולם, כמו שכתוב, (איכה ב') קומי רוני בלילה... והרביעי שיתחנן אל האלקים ויעטוף אליו תמיד לכפר עונותיו ולמחול לו ולקבל תשובתו, כמו שכתוב (תהלים ל"ב) חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי וגו'... והחמישי שיטרח וישתדל להזהיר בני אדם מכמות עבירותיו וליראם מעונשם ולהזכירם בתשובה מהם, כמו שכתוב (יונה ג') מי יודע ישוב ונחם האלקים... ותנאי הקבלה שלא ישנה לעשות מה שהזהיר ממנו הבורא...

תומר דבורה:

פרק א : ועובר על פשע, זו מדה גדולה, שהרי אין המחילה על ידי שליח, אלא על ידו ממש של הקב"ה, כדכתיב (תהלים ק"ל) כי עמך הסליחה וגו', ומה היא הסליחה, שהוא רוחץ העוון, כדכתיב (ישעיה ד') אם רחץ ה' את צואת בנות ציון, וכן כתיב (יחזקאל ל"א) וזרקתי עליכם מים טהורים וגו', והיינו עובר על פשע, שולח מימי רחיצה ועובר ורוחץ הפשע... ומכאן יתבייש האדם לשוב לחטוא, שהרי המלך בעצמו רוחץ לכלוך בגדיו.

תניא:

אגרת התשובה פרק יא, וראה שם עוד : ואמנם להיות בלבו ההכנעה היא בחינת תשובה תתאה כנ"ל, וגם השמחה בה' שתיהן ביחד... ובצירוף עוד האמונה והבטחון להיות נכון לבו בטוח בה', כי חפץ חסד הוא וחנון ורחום ורב לסלוח ותיכף ומיד שמבקש מחילה וסליחה מאיתו יתברך, בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם, וכמו שאנו מברכין בכל תפלת י"ח תיכף שמבקשים סלח לנו וכו', ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח, והרי ספק ברכות להקל, משום חשש ברכה לבטלה, אלא אין כאן שום ספק כלל, מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו, ואילו לא היינו חוזרים וחוטאים היינו נגאלים מיד, כמו שאנו מברכין גואל ישראל, והרי אפילו במדת בשר ודם כן, שצריך האדם למחול ותיכף ומיד שמבקשים ממנו מחילה, ולא יהא אכזרי מלמחול, ואפילו קוטע יד חבירו, כדאיתא בגמרא בסוף פרק ח' דבבא קמא... ומה שמשבחים ומברכים את ה' חנון המרבה לסלוח, המרבה דייקא, וכמו שכתוב בעזרא: ורב לסלוח, דהיינו שבמדת בשר ודם אם יחטא איש לאיש וביקש ממנו מחילה ומחל לו ואחר כך חזר לסורו, קשה מאד שימחול לו שנית, ומכל שכן בשלישית ורביעית, אבל במדת הקב"ה אין הפרש בין פעם אחת לאלף פעמים, כי המחילה היא ממדת הרחמים ומדותיו הקדושות אינן בבחינת גבול ותכלית, אלא בבחינת אין סוף, כמו שכתוב כי לא כלו רחמיו... ולכן מעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, וכל החטאים שמתוודים בעל חטא מדי שנה, אף שחזר ועבר עליהם, חוזר ומתודה עליהם ביום הכפורים בשנה הבאה, וכן לעולם... ואין זה אחטא ואשוב, כי היינו דוקא שבשעת החטא היה יכול לכבוש יצרו אלא שסומך בלבו על התשובה, ולכן הואיל והתשובה גורמת לו לחטוא אין מספיקים, ואף גם זאת אין מספיקין דייקא, אבל אם דחק ונתחזק ונתגבר על יצרו ועשה תשובה, מקבלין תשובתו...

הכמה ומוסר:

חלק א סימן קא : דבר חדש למדנו מפרשה מפורשת בתורה, דרך במדות ובחינוך להפליא. הנה כלל בידינו להעביר על מדותינו, ואמרו חז"ל כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו וכו', ועם כל זה יש ענינים שלא ניתנו למחול אף לאב רחמן נגד בניו הנכבדים גדולים אשר ראויים למחילה, וטבע האב בלאו הכי שלא לדקדק עם בניו, וכל שכן לחשובים מופלגים, עם כל זה כך היא המדה לכבוש

רחמיו ולא למחול אף אם עשה תשובה, וכל שכן חלילה בלא תשובה. הנה ידוע גודל ערך מעלת השבטים שנקראו שבטי י-ה וזכרונם כתוב על אבני ה' לזכרון... והנה ראובן חטא במעשה בלהה, ואמר חז"ל שבת נ"ה כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, כי הכתוב מעיד תיכף ויהיו בני יעקב שנים עשר (בראשית ל"ב כ"ב), בלי הפרש, עם כל זה לא מחל לו אביו הנביא על זה, ואמר (שם מ"ט ג') ראובן בכורי אתה וגו'... וגילה לו שבשביל פחיות בדבר קל שעשה כדרשת חז"ל, עם כל זה קנסו כל כך... וכן לשמעון ולוי, אף כי חסידים גדולים היו, ובפירוש נאמר (דברים ל"ג ח') וללוי אמר תומך ואוריך לאיש חסידך ועוד... ועם כל זה ארר אפם והפיצם בישראל, ולא מחל לחסידים האלה שלחמו קנאת ה' צב-אות בלי ספק... הרי כי לא הכל ניתן למחול, ורק לכבוש רחמיו.

מכתב מאליהו:

חלק ג עמוד רנא :...ועוד נאמר שם בגמרא, הבוכה על אדם כשר מוחלין לו כל עוונותיו, בשביל כבוד שעשה לו, מחילת כל העונות מהותה שמסתלק טמטום הלב שנגרם על ידי החטאים, וצריך ביאור כיצד מזכך אדם את לבו על ידי בכיה זו. פירוש הדבר הוא, הבכיה על אדם כשר מהותה היא שבוכה על האמיתיות והכשרות שנעדרו מן העולם, והרי רק מי שמרגיש ערך כשרות הלב בוכה על הסתלקות הכשרות והאמיתיות, הגברת הרגשה זו עד כדי בכיה הוא גופו התיקון, כי ההכרה הפנימית בגודל ערך האמיתיות והכשרות מערערת ומחלישה את טמטום הלב...

חלק ג: מאמרים / שיחות

מאמר א:

אין ספק

יהודי החוזר בתשובה ומבקש מחילה וסליחה מהקב"ה, צריך להאמין ולבטוח שהקב"ה חפץ חסד הוא וחנון ורחום ורב לסלוח תיכף ומיד שמבקשים ממנו מחילה וסליחה בלי שום ספק וספק-ספקא בעולם.

(תניא)

אי שקט

"כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום ונכרתה מעמיה" (ויקרא כג, כט). יהודי שאינו חש ביום קדוש זה מועקה ואי שקט, יהודי שאין בו חרטה והרהור תשובה סימן ש"ונכרתה מעמיה", שתודעתו נכרתה מכלל ישראל.

(לב שמח)

חמישה זמנים

חמישה זמני תשובה הם: חודש אלול - העבודה של תיקון לבושי הנפש, מחשבה דיבור ומעשה; ימי הסליחות - תיקון המידות; ראש השנה - תיקון המוחין; בין כסה לעשור - תיקון הרצון; יום הכיפורים - תיקון התענוג.

(הרבי הריי"ץ מליובאוויטש)

מאמר ב:

מחילה:

מקורות:

תוספות סנהדרין ו' ע"א ד"ה 'צריכה קניין'

תוספות קידושין טז ע"א ד"ה 'והרב שמחל'

קצות החושן סימן יב סק"א, וסימן קנ"ג סק"ג.

מחנה אפרים הלכות זכיה מההפקר סימן י"א

טור חושן משפט סימן קנ"ג (כד) - מחלוקת ראשונים בחזקת תשמישין אם צריכה קניין

רשב"א בבא בתרא כ"ח ע"ב ד"ה 'גמרא אלא מעתה כל חזקה שאין עמה טענה' וכו'.

מחילה - צריכה קניין?

התוספות דנים בהרחבה בשאלה האם מחילת חוב צריכה מעשה קניין, ומביאים מספר ראיות שאין צורך בקניין כדי לתת תוקף למחילה. אחת מראיותיהם היא הגמרא בקידושין שהקשתה לשם מה יש צורך בשטר שחרור לעבד עברי, הרי יכול לומר לו בפני שנים 'זיל!' (לך), ומתרצת הגמרא 'עבד עברי גופו קנוי', ומכאן שאם יש רק שעבוד של העבד כלפי אדונו - מספקת אמירה בלבד. ומבארים התוספות שודאי לא מדובר שעשה קניין, שאם כך לא מובן תירוץ הגמרא 'עבד עברי גופו קנוי', עדיין אפשר לשאול לשם מה יש צורך בקניין - הרי אמר שמואל 'המפקיר עבדו יצא לחרות, וא"צ גט שחרור!' אלא ודאי שכוונת שאלת הגמרא היא שאת מה שכותב בשטר - 'זיל' - יאמר לו בעל פה.

התוספות בקידושין כתב שניתן לדחות הוכחה זו: "דכיון שהוא מוחזק בגופו, אין לך קניין גדול מזה". ועתה עולות שתי שאלות:

א. דחיית התוספות בקידושין נראית כה פשוטה עד שיש לשאול כיצד א"כ מביא התוספות בסנהדרין ראייה משם? הרי באמת 'אין לך קניין גדול מזה'!

ב. מה בין שחרור עבד למחילה על הלוואה? הרי בכל הלוואה הלווה מוחזק בחוב, וא"כ תוספות לא היו צריכים לומר שאין ראייה משחרור עבד למחילת חוב, אלא שהדיון אם מחילה צריכה קניין כלל אינו מתחיל, שהרי תמיד מי שמוחלים לו מוחזק בדבר "ואין לך קניין גדול מזה!"

מחילה בלב

הקצות דן בשאלה אם מחילה יכולה להיות בלב, ומביא בשם המהרש"ל שאם אומר בלבו שמוחל לחבירו ואח"כ מחליט לחזור בו - אינו יכול לחזור ולתבעו, שמחילה בלב הריהי מחילה. וכן הוכיח הסמ"ע מהמשנה האומרת שאלמנה שלא תבעה כתובתה 25 שנים - מחלה כתובתה, וודאי לא מדובר שנעשה על המחילה קניין שא"כ אין צורך ב- 25 שנים. מהראיה האחרונה אף מוכח שגם יש שטר מועילה מחילה בלב.

הקצות מקשה על שיטת המהרש"ל והסמ"ע - היכן מצינו שמועילה מחשבה? אפילו בהפקר והקדש לא מועילה מחשבה, לבד מקדשי מזבח לגביהם מובא פסוק מיוחד 'כל נדיב לב!' ומביא הקצות את דברי המוהרי"ט, שדן בשאלה אם מועילים דברים שבלב והעלה "דהיכא שידוע לכל העולם מה שבליבו, כגון שלש שנים דחזקה, מהני דברים שבלב...". וכתב הקצות "ועיין שם שהוא אמיתי". כלומר אם התנהגותו מוכיחה שמחל הרי אין זה בגדר 'דברים שבלב'. וכן כתב המרדכי שאם אדם נדר באונס - כגון שנודר שלא יאכל פירות אך ידוע לכל שהדבר נעשה באונס, ברור לכל אדם שכוונתו רק לאותו יום, אף שלא אמר זאת בפירושו. וממילא אין כל ראייה מאשה שלא תבעה כתובתה, שכן גם שם ברור לכל אדם שמחלה. ראייה נוספת מהגמרא במסכת שבת, שהקשתה לדברי ב"ש שאסרו שביתת כלים כיצד אנו מחממים כלים בשבת? ועונה "סתם כלים בין השמשות אפקורי מפקר להו". ולא מצאנו שאדם צריך להפקיר בפיו.

מחילה - הקנאה או הסתלקות?

המחנה אפרים חוקר חקירה נוספת בדין מחילה - האם מחילה היא הקנאה או הסתלקות. הוא תולה שאלה זו בשאלה אם מועילה מחילה בעל כרחו של הלוח, ומביא שהדבר נתון במחלוקת: בתורה אנו למדים על דין היעוד - היכולת של אדם לקדש את אמתו העבריה, ע"י מחילת החוב שהיא חייבת לו. התוספות בקידושין מבאר שלמרות שלקטן אין זכיה ההתורה ואם כן השפחה אינה יכולה לקבל את הקידושין הדבר מועיל "שאינה אלא מחילת שעבוד בעלמא". והבין המחנה אפרים בכוונת דבריהם, שמחילה אינה הקנאה אלא הסתלקות המלוה מהשעבוד, וממילא אין היא תלויה בצד השני. ומוסיף המחנ"א שמדברי הריטב"א בשם רבו משמע שמחילה היא הקנאה, וממילא אין אפשרות להקנות בעל כרחו.

ניתן לתלות את חקירתו הראשונה של המחנה אפרים - האם מחילה מועילה בלב - בחקירה אם מחילה היא הסתלקות. אם מחילה היא הסתלקות הרי זה דבר שבין האדם לבין עצמו, וממילא היא מועילה גם בלב, כפי שכתב המאירי שביטול חמץ מועיל בלב, משום שזהו דבר בין אדם לעצמו. אך אם היא הקנאה אין סיבה שתועיל בלב, שהרי זה דבר שבין האדם לבין אחרים.

ניתן לבאר באופן נוסף את תלות זו, שהסתלקות היא מצב פסיבי, שאין האדם מקפיד על החוב ולא איכפת לו ממנו - בדומה לגדרו של 'אוש' שאינו אלא מצב נפשי של האדם ביחס לחפץ, וכיון שכך - ברור שאין צורך בדיבור. לעומת זאת הקנאה היא פעולה חיובית, ופעולות יש לפעול בפועל ולא להסתפק בלב.

נפק"מ בשאלה אם מחילה היא הסתלקות או הקנאה היא כאשר יש חוב המתחדש ללא הרף, לדוגמא - אדם שחייב במזונות אשתו והיא מחלה לו. האם יועיל הדבר מכאן ולהבא? אם מחילה היא הסתלקות הרי אדם יכול להסתלק רק ממה שכבר חייבים לו, אך לא מחוב שיתחדש בעתיד; אך אם נאמר שמחילה היא

הקנאה פירושו של דבר שהיא מחזירה את השעבוד אל הבעל, הבעל קונה אותו - ויותר לא יהיה חייב לשלם לה.

מחילה על השתמשות

נחלקו הראשונים האם מחילה על השתמשות מועילה: אדם בנה כותל בחצירו, וחבירו מניח עליו קורות. והבעלים שתק. לאחר זמן תבעו הבעלים מהמשתמש לסלק את קורתו, והלה טוען - מחלת לי! הבעלים טוען שאמנם מחל עד עכשיו אבל לא מכאן ואילך. הטור (חו"מ קנג) מביא שלפי הרשב"ם חזקת תשמישין צריכה טענת קניין, כלומר המשתמש צריך לטעון שעשה קניין על השימוש, אך אם הוא עצמו מודה שלא נעשה על כך קניין הרי שגם לדבריו אין למחילה תוקף. לעומת זאת, לפי הגאונים מספיקה מחילה בלי טענה.

הקצות שואל על שיטת הגאונים - איך יתכן שהמשתמש יזכה בזכויות השימוש ללא מעשה קניין? הקצות דן בכך בהרחבה, וכותב שאפשר שהדבר תלוי במחלוקת ראשונים, ולפי הרמב"ם שסובר שקרקע נקנית באכילת פרותיה כך גם חפץ נקנה בשימושיו. אולם ראשונים רבים חולקים על הרמב"ם, וביניהם גם ראשונים הפוסקים שחזקת תשמישין אינה צריכה קניין, ועל כן מחדש הקצות שכל המחלוקת היא האם ניתן לקנות את גוף החפץ ע"י שימוש בו, כגון את הקרקע משום אכילת פרותיה, אך השימוש עצמו - אכילת הפירות - ודאי נקנה.

נחזור לשאלה על התוספות בסנהדרין - כיצד ניתן להביא ראיה משחרור עבד, הרי שם העבד מוחזק בעצמו, כפי שדחו התוספות בקידושין?

כדי לענות על כך, נתבונן בשיטת הרשב"ם: מה יהיה הדין אם יטען המשתמש 'אתה מחלת לי ואני עשיתי קניין'? הרשב"ם אומר שטענה זו כלל אינה תופסת, וטעמו הוא שהבעלים מבחינתו מעולם לא התכוון להקנות אלא רק הרשה לחבירו להשתמש, והקניין שעשה המשתמש אינו על דעת הבעלים ואין סיבה שיועיל. נראה שהרשב"ם סובר שמחילה היא הסתלקות, אך אם נאמר שמחילה היא הקנאה, אין סיבה שמעשה הקניין לא יועיל.

מעתה ניתן לומר שלפי התוספות בקידושין סובר שמחילה היא הקנאה, ולכן כאשר האדון מוחל לעבד על שעבודו מועילה תפיסתו של העבד בעצמו. אך לדעת התוספות בסנהדרין מחילה היא הסתלקות, וממילא תפיסתו של העבד בעצמו אינה מועילה - האדון מעולם לא אמר לעבד לעשות מעשה קניין בעצמו.

לפי התוספות בסנהדרין יש צורך אפוא בקניין ממש, ואילו לפי התוספות בקידושין כל מציאות של קניין מועילה.

שאלנו עוד - מדוע לא נאמר לפי התוספות בקידושין שבכל מחילה יש קניין, שהרי הלוח מוחזק בנכסיו? נראה לומר שהתוספות בקידושין סובר שאם מחילה צריכה קניין משמעות הדבר שהשעבוד שיש למלוה בחפץ הוא ממשי, והוא כעין שותף, וממילא צריך לעשות קניין ממשי ואין די במחילה, אף שמחילה היא הקנאה. לעומת זאת בעבד די במחילה מפני שהמחילה היא על גופו עצמו, ולכן המוחזקות היא עצמה נחשבת מעשה קניין. מה שאין כן בממונו של המשועבד, שאע"פ שהוא מוחזק בו - אין זה מעשה קניין.

מאמר ג:

סליחת עוונות וכפרה על חוב:**בקשת מחילה איש מרעהו:**

ערב יום הכפורים נוהגים לבקש מחילה איש מחברו על שהקניטו או צערו במשך השנה שעברה. וראוי לחברו להתפייס ולמחול לו, ולא יהיה אכזר. ואם לא נתפייס עד שלוש פעמים, אין צריך לבקש עוד סליחתו (יומא פ"ז. ש"ע או"ח סי' תר"ו).

מחילת חוב:

המוחל חוב שיש לו על חברו, נמחק החוב, ולא יוכל לתבוע אותו. לשון מחילה הוא אם אמר לו שהוא מוחל לו החוב, ואין לו תביעה עליו; או הרואה את שלו ביד חברו, ואומר שאינו חייב לו כלום.

מחילה נעשית באמירה (כתובות פ"ט ה' תיו"ט).

מחילה בשתיקה אינה כלום. אי אפשר למחול על דבר שאינו תחת יד הנמחל או שאינו ברשותו (ש"ע חו"מ סי' ע"ג).

מחילה אינה צריכה קניין, מפני שמוחל דבר מסוים, וגמר דעתיה על כך. ודווקא כשהוא מוחל בעצמו, אבל אם המחילה נעשית ע"י ב"ד, צריכה קניין. במחילת פיקדון אפילו ע"י עצמו צריכה קניין (חו"מ סי' רמ"א א' מהרי"ק שורש י' ענף ו').

שותף שמחל חלקו לחברו אינו כלום, עד שיקנה לו באחד מדרכי ההקנאה (שו"ת גלאנטי סי' קט"ז, ש"ע חו"מ סי' דכ"ז).

מחילה באונס או בטעות

מודעא מועילה לבטל מחילה באונס.

אם המחילה בטעות - יכול לחזור בו אפילו קנו מיניה (מרדכי ומהרי"ק שורש קי"א).

מחילה בטעות שייכת בדבר שלא ידע מתחילה, וטעה, ודרך בני אדם כמוהו לטעות. כגון שהוא עם הארץ, ולא ידע זכותו, אומרים מחילה בטעות הייתה. או אם מחל ממון שסבור שאינו שלו, ונמצא שהוא שלו - חוזר (רשב"ם אהע"ז סי' שמ"ח).

שטר מחילה

בשטר מחילה צריך המוחל לומר:

יודע אני שיש לי לקבל יותר, ועם כל זה אני מוחל, ואין לי עליו אונאה, כדי שלא אוכל לטעון מחילה בטעות.

מאמר ד:**בין אדם לחברו:**

בקשת מחילה בטלפון במכתב או ע"י שליח:

מי שפגע בחברו והעליבו במילים או במעשים - יש מי שאומר שעליו ללכת בעצמו ולבקש סליחה. אך אם קשה עליו הדבר, יבקש מחילה בטלפון, במכתב או על ידי שליח - ועם ישראל רחמנים בני רחמנים.

המוציא שם רע על המתים:

אם הוציא שם רע על המתים, צריך לקבל על עצמו תשובה על שעבר על חרם הקדמונים שלא להוציא שם רע על המתים. ויש אומרים שיביא עשרה אנשים על קברו ויבקש ממנו מחילה (עיין לכה"ח סי' תר"ו ס"ק לה).

ומעשה באדם אחד שפגע בחברו וביקש ממנו מחילה ג' פעמים ובפני שלשה אנשים, ולא רצה למחול לו. אמר אותו אדם לחברו: דע לך, שיש סעיף אחר ברמב"ם (פ"ב מהל' תשובה הי"א) ובו כתוב: "החוטא לחבירו ומת חבירו קודם שיבקש מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו". ולכן כדאי לך למחול לי עכשיו.

מעין זה היה מעשה באדם אחד שהיה חייב לגרש את אשתו, אבל הוא לא רצה לגרשה. אמר לו הרב: האשה יוצאת מידי בעלה או בגט או במיתת הבעל, ותבחר באפשרות שאתה חפץ.

מחילת אב, אם, בעל ואשה:

צריך כל אדם לבקש את מחילת אביו ואמו לפני יום הכיפורים שמא פגע בהם חלילה ואפילו במשהו. ואם רואה האב שבנו לא בא לבקש ממנו מחילה, לא יקפיד אלא ימחל לו.

וה"ה בעל ואשה יבקשו מחילה אחד מהשני, שמא מבלי משים פגעו האחד בכבוד השני במשך השנה, ולפעמים האשה מוציאה הוצאות שלא על דעת בעלה, ואף על פי כן ימחלו האחד לשני (בא"ח וילך ו').

מחילת הקהל:

בערב יום הכיפורים יעמוד החזן ויאמר "רבתי, תמחלו זה לזה" וכל הקהל יאמרו "מחלנו", ובזה יעורר על עצמו סנגוריה גדולה שמחל לחברו אף על פי שלא ביקש ממנו, כך אנו פונים להקב"ה ואומרים שינהג אתנו מידה כנגד מידה, למרות שלא פנינו אליו כראוי, וימחל לנו (עיין בא"ח וילך ה').

חלק ד: סיפורים

סיפור א:

שידוך תמורת מחילה

הרב לא זכר את דבר השבת הכסף, והאנשים ברחוב ריכלו: "האיש הזה גנב". מדוע אם כן נתן לו הרב את בנו כחתן?

"רבי, בשעה טובה מחתן אני את בתי, זקוק אני להלוואה מהגמ"ח", ביקש יהודי תושב וילנא הלוואה מהגמ"ח שניהל רב העיר רבי שמואל שטראשון לטובת תושבי עירו.

הרב נענה לבקשה והלווה לו סכום כסף רב, לא לפני שהחתים אותו על טופס בקשת הלוואה, כשהוא מתחייב לפרוע את הכסף עד תאריך פלוני.

עברו חלפו להם הימים, הגיע זמן פירעון ההלוואה והלווה הגיע כשהכסף בידו, הן אדם הגון הוא ולא יאחר מלשלם את חובו לרב שהיטיב עימו. הרב ישב באותה עת בחדר לימודו טרוד ושקוע כולו בסוגיה שלפניו, הרים עיניו והקשיב ללווה שהסביר כי ב"ה עלה בידו להחזיר את כל הסכום בזמן.

הרב הנהן בראשו, הכניס את חפיסת השטרות בתוך כרך הגמרא שלפניו, כשהוא ממשיך ללמוד במרץ רב. לאחר שנסתיים סדר לימודו שכח הרב לחלוטין את חבילת שטרות הכסף השייכת לגמ"ח שהוחזרה על ידי הלווה. בוודאי שלא זכר הרב לציין בפנקס הגמ"ח שהלה החזיר את אשר קיבל.

* * *

הרב ישב ועשה סדר בפנקסי הגמ"ח, כשלפתע צדה עינו את שמו של אותו אדם שלווה ממנו סכום כסף ולא צוין שהחזיר זאת. זימן הרב את הלווה ושאלו מתי חושב הוא לפרוע את הלוואה. היהודי הסביר לרב שלפני מספר חודשים היה אצלו והשיב את ההלוואה, אף ציין שהרב היה עסוק בלימודו ואולי משום כך לא ציין את החזר החוב בפנקסו.

הרב שמע את דבריו, אך ציין שהיות והכסף אינו שלו, לפי דין תורה מחויב הלווה או להישבע שהשיב את הכסף וייפטר מתשלום נוסף, או שישלם שוב כדי לא להישבע. הלווה שהיה איש ירא אלוקים סירב להישבע, אפילו על אמת, בעד שום הון שבעולם והעדיף לשלם שנית.

אולם, הנשמות הטובות שברחוב קבעו נחרצות: גנב הוא האיש! איזה אדם הגון יסכים לשלם שוב חוב שנפרע על ידו? מה גם שביכולתו להיפטר על ידי שבועה.

צער רב ובושת פנים גדולה נגמרה לאיש מהסיפור, אך מעמדתו לא נסוג, הוא ישלם ולא יישבע.

ערב פסח הגיע, ותוך כדי ניקוי גמרותיו של הרב נשר מאחד הכרכים סכום כסף השווה במדויק לסכום שלווה האיש לפני כחצי שנה מהרב. זכרונו של הרב נצטלל, מראה עמום שב לזיכרונו היאך החזיר הלווה את הכסף בעת לימודו של הרב.

בבהלה רבה רץ הרב לביתו של האיש והתחנן: אנא, מחל לי. אתה הצדיק ואני שוגג. צריך הייתי להפסיק מלימודי ולכתוב את החזר ההלוואה בפנקס.

אך האיש לא הסכים למחול: "מי ישיב לי את שמי הטוב שנפגע", הקשה בכאב. "מי ישתדך עם ילדי?!". קשה היה לשכנע אותו לסלוח לרב בלב שלם, וגם הצהרתו של הרב שהוא יפרסם בכל העיר שהלווה צדק והרב טעה לא קיררו את דעת האיש. "אנשים יאמרו שהרב אומר שאני צודק רק לפני משורת הדין".

בס"ד
"מחילה"

"מה יפייס אותך ויגרום לך למחול לי באמת?" , שאל הרב, נכון לעשות ככל אשר יאמר האיש. "אם ייתן הרב את בנו, מתתיהו, לבתי כחתן אסלח בלב שלם. אז יבינו כולם שבאמת נקי אני וחרף מפשע".
למרות היותו אדם פשוט, הסכים הרב להשתדך עימו ובלבד לקבל את מחילתו בלב שלם.

